

صبر چیست؟

بی گمان یکی از خصلت ها و فضیلت های انسانی تحمل و بردباری بر مشکلات و سختی هایی است که از هر سوی به انسان هجوم می آورد. انسان زمانی می تواند در برابر سختی ها و مصیبت ها، خود را بیمه نماید و با هر مصیبتی جزع و فزع نکند که از خصلت صبر برخوردار باشد.

این خصلت در آموزه های قرآنی به عنوان یکی از برترین فضایل انسانی شمرده شده و دارندگانش به بزرگی ستوده و تکریم شده اند. از کسانی که در گروه صابران مورد ستایش و تجلیل قرار گرفته اند، پیامبران بزرگ خداوند هستند که به جهاتی چند به داشتن این خصلت و فضیلت ستوده شده و در قرآن گرامی داشته شده اند. با توجه به نگرش منفی و گاه تحلیل و تبیین نادرست مفهوم صبر، برداشت های ناروایی از آن می شود به طوری که گاه این خصلت از فضیلت به حد ردیلت فرو می آید و به جای آن که بستری برای کمال انسانی باشد خود عاملی بازدارنده و مانعی بزرگ برای آن معرفی می شود. از این رو بازخوانی مفهوم صبر برپایه آموزه های قرآنی ضرورتی است که می بایست انجام پذیرد.

در تاریخ، کسان بسیاری غیر از پیامبران (علیهم السلام) بودند که در صبر و شکیبایی اسوه های کاملی برای بشریت بشمار می روند. از این میان می توان از حضرت زینب(س) یاد کرد که نه تنها در میدان کربلا و رخداد دردناک طف جلوه هایی از صبر قرآنی را نشان داد بلکه در تمام طول زندگی خویش از زمانی که در کنار مادر در دفاع از ولایت کبرا و خلافت عظمی تا زمانی که در کنار امیرمومنان(علیه السلام) در برابر قاسطین و ناکثین و مارقین و تا در کنار امام حسن مجتبی(علیه السلام) در برابر خودفروشان اهل دین و تا در کنار امام سجاد(علیه السلام) برای دفاع از امامت و حریم ولایت ایستادگی و پایداری ورزید، نمونه ای عینی از صبر و مفهوم درست و واقعی از حقیقت آن را به نمایش گذاشت. در نوشتار حاضر تلاش شده است با تحلیل و تبیین آموزه های قرآنی، مفهوم صبر و نیز اهمیت آن در زندگی فردی و اجتماعی انسان مورد بررسی قرار گرفته و نشان داده شود که چگونه می توان آن خصلت را به دست آورد و از فواید آن بهره مند شد.

گستره معنایی صبر

صبر در زبان عربی به معنای شکیبایی و خودداری است. این واژه در کاربرد آن نسبت به انسان به معنای حالتی است که موجب می شود شخص خود را نسبت به فشارها، سختی ها، مشکلات، مصیبت ها و از دست دادن ها از درون پایدار و با استقامت کند و واکنش های تند و احساسی و دور از عقل و شرع بروز ندهد. به این معنا که انسان به طور طبیعی در برابر فشارهای سخت و مصیبت های جانکاه به ویژه آن هایی که ناگهانی و بدون پیش بینی بوده و از بزرگی خاصی برخوردارند، واکنش های تند و عصبی از خود بروز می دهد و تحت تاثیر عواطف و احساسات، رفتاری به دور از عقل و شرع انجام می دهد. از حمله واکنش های عصبی و عاطفی می توان به جزع و فزع و آه و ناله اشاره کرد. در مراحل عاطفی شدیدتر نیز رفتاری را انجام

می دهند که به دور از تدبیر و عقلانیت است و آنان بی حساب و کتاب به آب زده و اعمال و کرداری را مرتکب می شوند که هم به زودی از آن پشیمان می شوند و هم آثار بدی را به دنبال می آورد که گاه جبران آن ناممکن و ناشدنی است.

با توجه به کاربردهای قرآنی واژه صبر که با مشتقات آن ۱۰۳ بار در ۹۳ آیه و ۴۵ سوره قرآن به کار رفته است. (المعجم المفهرس) می توان ادعا کرد که مفهوم صبر به معنای فضیلتی غیرقابل انکار مورد توجه و تاکید قرآن است. در این مفهوم صبر عبارت از تحمل و شکیبایی در برابر سختی ها و بلاها و مصیبت ها و از دست دادن جانی و مالی و مسائل مرتبط با آن در دنیاست. از این رو قرآن در آیه ای با برشمردن مصادیقی از این مصیبت ها و از دست دادن ها، به ستایش صابران می پردازد و می فرماید: و لنبلونکم بشی من الخوف والجوع ونقص من الاموال والانفس والثمرات و بشر الصابرين؛ و ما شما را به چیزهایی چون ترس از آینده و گرسنگی و کمبود و از دست دادن هایی در جان و مال و میوه ها می آزمایشیم و تو به افرادی که صبر پیشه می کنند مژده بهشت را بده! (بقره آیه ۱۵۷)

آیه ۱۴۶ سوره آل عمران صابران را کسانی برمی شمارد که در برابر مصیبت ها و هر بلا و سختی و فشاری که بر انسان وارد می شود و چیزی را از او می گیرد، تحمل کرده و سستی و ضعف به خود راه نمی دهد و ناتوان و عاجز نمی شود. بنابراین صبر و شکیبایی در آیات قرآنی به معنای تحمل سختی ها و مصیبت ها و مشکلات است به گونه ای که مهار امور از دست انسان بیرون نرود و کنترل اوضاع را به دست عواطف و احساسات نسپرد و با عقلانیت و تدبیر عقل و شرع، استقامت و پایداری کند تا به مقصد خویش برسد و آن چه را می خواهد به دست آورد؛ زیرا صبر و شکیبایی رمز توفیق انسان است و با آن می تواند از آزمایش و ابتلای الهی سربلند بیرون آید. (بقره آیه ۱۵۵ و آل عمران آیه ۱۸۶) از این روست که مساله صبر و شکیبایی در میدان جنگ به عنوان یک اصل اساسی برای دست یابی به پیروزی بر شمرده شده و به مومنان صابر وعده پیروزی و ظفر داده شده است.